

LUCE IRIGARAY'IN TEORİSİNDE CİNSEL FARK KAVRAMI VE DÖNÜŞTÜRÜCÜ EYLEM OLARAK MİMESİS

Didem DELİCE*

ÖZ

Adı genel olarak Çağdaş Fransız Feminizmi içinde anılan Luce Irigaray, özelde cinsel farklılığa dayalı feminizm teorisyenidir. Irigaray, feminist söylemini, kadın-erkek eşitliği talebi üzerinden değil, cinsel fark düşüncesi üzerinden oluşturmuştur. "Cinsel farklılık" kavramı, Irigaray tarafından "toplumsal cinsiyet" ve "biyolojik cinsiyet" kavramlarının yerine bir alternatif olarak kullanılmaktadır. Cinsel fark kavramı onun feminist söyleminin taşıyıcısıdır. Irigaray'ın feminist söyleminin stratejisi, cinsel farklılığa dayanan ve "Farklılık Kültürü" olarak adlandırdığı yeni bir kültür yaratmayı amaçlamaktadır. Bu yeni kültür, yeni bir dişi kimlik yaratarak kadını eril olanın karşısına koyacak ve kadınların erkekler ile eşit değere sahip olmasını sağlayacaktır. Bu açıdan temel amaç, iki cinsiyete birden yer açan bir "cinsiyet kültürü" yaratmaktır. Bu kültürü yaratacak metodoloji nedir? Irigaray'a göre bu kültürü yaratacak olan, onun dönüştürücü bir eylem olarak gördüğü "mimesis"tir. Kadın, erkek egemen kültürün dilini mimesis yolu ile dönüştürerek kendisine mal eder. Bu sayede mimesis, dişi bedeninin negatif anlamlarından kurtularak pozitif anlamlar yüklenmesini, bir özne olarak görülebilmesini sağlar.

Anahtar Sözcükler: Luce Irigaray, taklit, mimesis, cinsel fark, farklılık kültürü, cinsiyet, toplumsal cinsiyet.

IN LUCE IRIGARAY'S THEORY THE CONCEPT OF SEXUAL DIFFERENCE AND MIMESIS AS A TRANSFORMATIVE ACTION

ABSTRACT

Luce Irigaray, whose name is generally referred to in Contemporary French Feminism, is a "sexual difference" based feminism theorist in particular. Irigaray has formed her feminist discourse not on the demand for equality between women and men, but on the idea of sexual difference. The concept of sexual difference is used as an alternative to the concepts of "sex" and "gender" by Irigaray. The concept of sexual difference is the carrier of her feminist discourse. The strategy of Irigaray's feminist discourse aims to create a new culture based on sexual difference, which she calls the "Culture of Difference". This new culture will create a new female identity, set the women opposed to the masculine gender and ensure that women have equal value with men. In this respect, the main aim is to create a "gender culture" that makes room for both genders. What is the methodology to create this culture? According to Irigaray, what will create this culture is "mimesis", which she saw as a transformative action. The woman appropriates the language of the male-dominated culture by transforming it through mimesis. In this way, mimesis allows the female body to get rid of negative meanings, to load positive meanings, and to be seen as a subject.

Keywords: Luce Irigaray, mimicry, mimesis, sexual difference, culture of difference, sex, gender.

* Öğr.Gör.Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü.

didem.delice@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2010-3061

FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)

2022 Bahar, sayı: 33, ss. 131-156

Makalenin geliş tarihi: 10.02.2022

Makalenin kabul tarihi: 21.03.2022

Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/flsf>

FLSF (Journal of Philosophy and Social Sciences)

Spring 2022, issue: 33, pp.: 131-156

Submission Date: 10 February 2022

Approval Date: 21 March 2022

ISSN 2618-5784

Giriş

Irigaray'ın entelektüel gelişimi boyunca sürdürdüğü tartışmaları temel bir gerilim hattında gelişmektedir. O, bir yandan *ataerkil söylemi yerinden oynatmaya çalışırken*, diğer yandan bunun koşulu olarak da *dişil kimliğin inşa edilmesi için yeni bir dil arayışındadır*. Öyle ki, bu gerilim neredeyse Irigaray'ın metodolojisinin içeriğini oluşturmaktadır. Özellikle de Irigaray'ın sorunları "aşma" (çözüm) planı, bu gerilim tarafından belirlenir. Irigaray'ın feminist eğiliminin ereği olan *eril söylemin tersine çevrilmesi* işlemi, bu gerilimi aşma yönünde onun çabasını ifade eder. Sonuç, "dişil özne"nin inşa edilmesi önerisidir. Irigaray'ın dişil özneyi inşa işleminin ayırıcı yanı -ya da onu aktivist feminizminden ayıran tarafı-, eleştiri ve çözümün, kadın-erkek eşitliği talebi üzerinden değil; yeni bir dil ve kültür yaratmanın aracılığıyla kurulmuş olmasından kaynaklanmaktadır.

Irigaray, Platon'dan başlayan felsefe dilinin, kadının dışlanmasını meşrulaştıran bir *eril dile* nasıl dönüştüğünü gözler. Irigaray'a göre bu eril dil-kültür, hem karşı durulması, hem de kadının dönüştürerek kendisine mal etmesi gereken şeydir. Irigaray'ın kurgusu, *eril olmadan dişilin eril dili kendine mal ederek kendini tanımlamasıdır*. Öyleyse Irigaray, çözümlemesini klasik feminist talepler üzerinden değil, kültürel simgeler ve dilsel yapıların eleştirisi üzerinden inşa etmektedir. Ancak Irigaray'ın "özne olarak kadın" inşasını, sadece "dilsel bir dişillik" üretimine indirgememelidir. Irigaray, böylesine bir özneyi inşa etmek için toplumsal pratiklerin de düzenlenmesi gerektiğini varsayar. Bu "yeni özne" ya da "özne olarak kadın" yeni bir dil kadar yeni bir toplumsal kurguyu da gerektirmektedir. Buna göre Irigaray'ın "farklılık kültürü" olarak adlandırdığı *yeni bir kültürün* kurulması, toplumsal pratikleri de gerektirmektedir. Irigaray'ın aynı anda uyguladığı durum analizi ve aşma arasındaki gerilim, iki temel kavram bağlamında işler: "Cinsel farklılık" (sexual difference) ve "mimesis" olarak "taklit" (mimicry). Bu kavramlar Irigaray'ın düşüncesinin temel yapısı kadar, onun feminist tartışmalardaki ayırıcı yanını da ifade etmektedir. Bu açıdan Irigaray'ın teorisi -onun "cinsel farklılık" teorisine dayanarak- "farklılık feminizmi" adını alır. Burada "cinsel fark", Irigaray'ın felsefi eğilimini temsil ederken "mimesis", kadının kendisinin dişil özne olabilmesi uğruna eril söylemi dönüştürmesinin pratiğini ifade etmektedir. Bu makale, bu iki temel kavrama içerik ve işlev açısından daha yakından bakmayı deneyecektir. Açıklama, kavramlardan ilkinin, cinsel kimlik bilincini oluşturan süreçlerin çözümlemesi

olduğunu; ikincisini, bu bilincin altında birikmiş negatif durumun aşılmasının uygulaması olduğunu varsayarak ilerleyecektir.

Felsefi Yönelim ve Amaç

Irigaray, Batı felsefesinde olduğu kadar psikanalitik teorideki “ego” ya da “cinsiyetsiz özne” kavramının temelde eril dünyanın söylemi olduğunu; bununla birlikte, kadının özne olmadığını (*the Other*) ve sadece “cinsel farklılık” (sexual difference) dili ile tanımlandığını gözlemler. Irigaray’a göre eril olanın merkezde, dişil olanın ikincil konuma itilmiş olması durumu sadece teorik perspektifte değil, daha geniş bir alanda, genel olarak Batı kültüründe de işlemektedir. Batı kültürü; hukuk, din, siyaset alanında olduğu gibi felsefe ve sanat alanlarında da sadece eril özneyi temsil etmektedir ve onun gelişimini desteklemektedir; dişil olanı özne olarak ilgi konusu yapmamaktadır. Öznelerin inşasında dil ve kültür doğrudan etkilidir. Cinsiyet ayrımlarını göstermek Irigaray’ın teorik ilgisidir; ayrımlara karşı bir tutum takınmak ve bu ayrımları aşmak da onun temel amacıdır. Irigaray, psikanalitik çözümlemeyi felsefi konulara uyarlayarak, erillik-dişillik söyleminin ussallık söylemi aracılığı ile nasıl inşa edildiğini açığa çıkartmaya çabalar. Lacan’cı psikanalitik eleştiri yöntemi ile birlikte Deridacı dekonstrüksiyon, onun felsefeye yönelik eleştirel yöneliminin araçlarını sağlamaktadır. Bu sentez, onun düşüncelerini sistemli olarak takip etmeyi güçleştirse de, yine de Irigaray’ın kendisinin de ifade ettiği gibi, çalışmalarının belli türden sistemli bir akışı vardır.

(1) Batı söylemine içkin olan eril bakış açısını açıklıkla gösterdiği ilk dönem çalışmaları: Irigaray, *Speculum of the Other Woman* (Speculum de l'autre femme, 1974) başlıklı kitabında felsefe ve psikanalizi sentezleyerek eleştirel bir çözümleme yapar. Platon, Aristoteles, Descartes, Kant, Hegel ve Freud’un metinlerini çözümleyerek, “öteki”nin -kadının- nerede ve nasıl, söylemin üretiminden dışlandığını açığa çıkartmaya çalışmaktadır. Ona göre Batı kültürü, kadını, “erkek özne”nin yaratılmasında “öteki” olarak konumlandıran bir “speculum” (ayna) olarak kullanmıştır. Kadınlık, felsefenin düşünülmemiş zemindir -felsefenin ötekisidir. Buna bağlı olarak da Batı felsefesi, “phallogocentric” (fallusmerkezli) bir söylem olarak gelişmiştir. Felsefi gelenek, nesnel ve evrensel bir bakış açısını benimsediğini varsaysa da, bu, temelde sınırlı bir dünya görüşüdür. Her şeyden önce erkek, düşünme özgürlüğünü kullanıp kültürü şekillendiren felsefi bakış açısını geliştirirken, bunu “ev kadınlığı” ve

“annelik” adı altında kadın “ev emeği”ni (domestic labor)¹ sömürerek yapabildiğini hiçbir zaman dikkate almamıştır. Irigaray, bu varsayımı *This Sex Which is Not One* (Ce sexe qui n'en est pas un, 1977) başlıklı kitabının “Women on the Market”² başlıklı makalesinde oldukça dramatik biçimde ele alır. Irigaray’a göre fallik ekonomi kadınları göstergelerin ve para birimlerinin yanına koymuştur; çünkü her türlü değişim biçimi sadece erkekler arasında yapılmaktadır. Ataerkil ekonomi, kadın sömürüsü ve “erkek özne”nin dünyayı kurma ve yorumlama biçiminin ifadesidir. Irigaray, “Marx’ın değer analizi”ne, “kadınların toplumsal statüsünü” açıklamak için başvurur.³ Irigaray, “değişim değeri”, “kullanım değeri”⁴ terimleri aracılığıyla kadının özünün kullanım ve değişim değeri açısından nasıl bölündüğünü; bu bölünmeye bağlı olarak sistemin, kadınların konumlarını “değer” açısından (kullanım değeri olarak “anne”⁵, değişim değeri olarak “bakire”⁶, hem kullanım hem de değişim değerini içeren “fahişe”⁷) nasıl belirlediğini gösterir. Bu çözümlene, Irigaray’ın çalışmasının ikinci dönemini hazırlar. **(2)** Dişil bir öznenin inşası için yapılabilir olanların belirlenmesi: Irigaray’ın Batı düşünce geleneğinin yarattığı “erkek özne” karşısında “dişil özneliğe” dayalı ikinci bir özne tasarımı oluşturma çabası, onun ikinci dönem çalışmalarının ana temasıdır. Irigaray, *An Ethics of Sexual Difference* (Éthique de la différence sexuelle, 1984) başlıklı kitabının açılış cümlesine “cinsel farklılık, çağımızın sorunu değilse de en önemli felsefi sorunlarından biridir”,⁸ diye başlar ve ardından “cinsel farklılık” düşüncesini bir “kurtuluş” olarak ileri sürer. Çözümlene, “cinsel farklılık” kavramına dayanarak dişil bir etiğin inşasına doğru ilerler. Çünkü “cinsel farklılık çalışması yapılacaksa, düşünce ve etikte bir devrime gereksinim vardır.”⁹ Bu etik, “hem meleğin hem de bedenin bir arada bulunmasını”;¹⁰ yani cinsiyetin ve bedenin içinde bir arada yaşayabilmesini olanaklı kılan bir yerin varlığını gerektirir. Irigaray’ın sözünü ettiği, “kadınsı etik dünya”dır.¹¹ Bu yöndeki bir varsayım “bir

¹ Luce Irigaray, *This Sex Which Is Not One*, çeviren. Catherine Porter ve Carolyn Burke, New York: Cornell University Press, 1985, 32.

² Irigaray, *This Sex*, 170-191.

³ Irigaray, *This Sex*, 174.

⁴ Irigaray, *This Sex*, 172.

⁵ Irigaray, *This Sex*, 173.

⁶ Irigaray, *This Sex*, 186.

⁷ Irigaray, *This Sex*, 189.

⁸ Luce Irigaray, *An Ethics of Sexual Difference*, çeviren. Carolyn Burke ve Gillian Gill, New York: Cornell University Press, 1993, 5.

⁹ Irigaray, *An Ethics of Sexual Difference*, 6.

¹⁰ Irigaray, *An Ethics of Sexual Difference*, 16-17.

¹¹ Irigaray, *An Ethics of Sexual Difference*, 108.

doğum ve yenilenme doğurganlığı” demektir ki, bunun koşulu “yeni bir düşünce”, “yeni bir dil”dir; yani “yeni bir poetikanın yaratılması”¹² dır. Bu da Irigaray’ın çalışmalarında yeni bir aşamaya işaret etmektedir. **(3)** Cinsiyet farkına dayalı yeni kültür: Cinsel farklılıklara sahip iki özne arasında geçerli olabilecek yeni ilişki için gerekli olan dilsel dönüşümü sağlamak ve etik koşulları geliştirmek temalı tartışmalar, Irigaray’ın son dönem çalışmalarının konusunu oluşturur. *Ben Sen Biz: Farklılık Kültürüne Doğru* (Je, tu, nous: Pour une culture de la différence, 1990) başlıklı kitabında Irigaray, erkeğin ayrıcalığı temeli üzerinde tanımlanan kadın-erkek ilişkisi yerine, “cinsel farklılık” kültürü temelinde yeni öznelerarasılığı olanaklı kılan yeni ilişkileri arar ki, bu, “farklılık kültürü”nü oluşturur.¹³ “Kadınların erkeğine eşdeğer öznel bir konum elde edebilmeleri için farklılıklarının tanınmasını sağlamaları gerekir.”¹⁴ “Bir çift için öznelerarası ilişkiler”in koşulu “bir dil ve kültür dönüşümü”dür.¹⁵ “Toplumsal adalet, özellikle cinsel adalet, dil yasalarını ve toplumsal düzeni belirleyen değerler ve hakikat kavramları değişmeden gerçekleşmez.”¹⁶

Irigaray’ın bu varsayımı, “eşit haklar” için mücadeleyi öneren feminist yaklaşımlar ile uyumsuz bir görüntü sunmaktadır. Irigaray için feminizm kadınların eşitlik elde etme mücadelesi değil,¹⁷ bir farklılık yaratma –kadının erkekten fark(lar)ının tanınmasını sağlama- mücadelesidir. Irigaray’a göre mevcut eril dilin kavramlarını kullanarak eşit hak ve fırsatlar için mücadele etmek kadının yaşamın her alanında bir özne olarak varolması, rol oynaması için yeterli değildir. Ona göre mücadele sadece bazı kadın haklarının elde edilmesine yönelik isteklerden daha fazla, “yasalar önünde eşit (ama zorunlu olarak farklı)” cinsiyet haklarına sahip olarak var olabilme kimliğinin pratik olarak inşasıdır. Öyleyse özne olarak varoluştaki belirleyici olan ilke “eşitlik” değil, “farklılık”tır. Irigaray, kadını baskılayan temsil sistemlerini reddederken, onun özne olarak inşasını bütünüyle dişliliği temelinde yeniden üretmeyi amaçlamaktadır.

¹² Irigaray, *An Ethics of Sexual Difference*, 5.

¹³ Luce Irigaray, *Ben Sen Biz: Farklılık Kültürüne Doğru*, çeviren. Sabri Büyükdüvenci ve Nilgün Tural, Ankara: İmge Kitabevi, 2006, 47-52.

¹⁴ Irigaray, *Ben Sen Biz*, 48.

¹⁵ Irigaray, *Ben Sen Biz*, 19.

¹⁶ Irigaray, *Ben Sen Biz*, 20.

¹⁷ “Hem felsefeci hem de psikanalist olmam, kadınların özgürlüğü üzerine düşüncelerimin cinsiyetler arasında basit bir eşitlik arayışının ötesine taşınmasını sağladı.” Irigaray, *Ben Sen Biz*, 9.

Cinsel Fark ya da Cinsel Kimlik Bilincinin Oluşumunun Çözümlemesi

“Cinsiyet” tartışmaları konusunu klasik felsefe ne kadar ihmal etmişse çağdaş felsefe o kadar büyük bir sorumluluk alarak tartışmalara dikkate değer bir zenginlik katmıştır.¹⁸ Feminizm tarihi içinde “cinsiyet farklılığı” konusuna ilişkin genel olarak üç farklı yaklaşım ileri sürülmüştür. Bunlar genel olarak *evrenselci*, *farklılıkçı* ve *postmodern* yaklaşımlar olarak adlandırılmıştır. Farklılıkçı yaklaşımın temel savunusu insanlığın iki cinsiyet içerdiği ve dişil olanın eril olana indirgenemeyeceğidir. Bu yaklaşım her iki cinsiyetin eşitliğini ve onların katkıları ile zenginleşmiş ortak bir dünya yaratılmasını amaçlar. Yaklaşım evrensel olanı ele geçiren erkek egemenliğine ve yaratılmış eril bir dünyaya karşı dişi olanın direnişini koyar. Ayrıca psikanaliz ve özel olarak Lacan'ın düşüncesiyle hesaplaşır ve eleştirel bir biçimde kendisini bu düşünceden ayırır.¹⁹

“Cinsel farklılık” kavramı, Irigaray'ın da düşüncesinin taşıyıcı kavramıdır. Irigaray'ın “cinsel fark”²⁰ kavramına odaklanması, genel olarak kadını bir dilin ortaya çıkabileceği bir yer aramasından kaynaklıdır. Özde ise Irigaray, “cinsel fark teorisi” ile Batı felsefesinin ve psikanalitik kuramın sözünü ettiği “özne” ya da “ego” kavramının cinsiyetsiz olduğu varsayımının gerçekte kadını, “arzulayan bir özne olduğunu unutan”,²¹ “öznesiz” ve “öteki” konumuna mahkum eden, eril bir söylemin çıkarına kurulmuş bir yaklaşım olduğunu açığa çıkartır. Temel soru: “cinsel farklılığın herhangi bir şekilde dile getirilmesi nasıl mümkün olabilir?”²² Irigaray, bu konuda Batı kültürünü, felsefe ve psikanalizi suskun bulur. Oysa “cinsel farklılığın söz konusu olduğu yerde Freud, söylem

¹⁸ “Cinsiyet ile toplumsal cinsiyet ilişkisini tartışan feminizm ve kadın çalışmaları, cinsiyetli beden, yani bedenin cinsiyetli bir varlık olarak düşünülmesi için olağanüstü verimli bir felsefi alan açmıştır.” Zeynep Direk, *Cinsiyetli Olmak Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015, 67.

¹⁹ Hirata ve diğerleri, *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*, 69, 71-72.

²⁰ Bu kavram feminist çevrelerde, “toplumsal cinsiyetli (dişil veya eril normları benimsemiş olan) bireyler arasındaki farkı”, “toplumsal cinsiyet normlarını içine almış bedenler arasındaki farkı” ya da *toplumsal cinsiyet* kavramının eşanlamlısı olarak değil *cinsiyet* ve *toplumsal cinsiyet* kavramlarını ifade etmek için kullanılır. “Cinsel fark” kavramı, kültürlerin “erkek (ve dişi) bedenli olmaya verdikleri anlamlar ve sembolik çağrışımlara” işaret eder. Alison Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, çeviren. Yonca Cingöz ve Bilge Tanrısever, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2016, 171, 172.

²¹ Irigaray, *An Ethics of Sexual Difference*, 213.

²² Irigaray, *This Sex*, 111.

üretiminin ön varsayımlarını tam olarak analiz etmez.”²³ Bu nedenle Irigaray, konunun kaynağını daha derinlerde arar.

“Cinsel fark”, çocuğun cinsiyetler arasındaki farkı tanınması ile başlar. Irigaray, bu tanımın “Oedipus” ve “iğdiş edilme” kompleksi ile ilişkilendirir. “İğdişin ‘keşfi’ ya da ‘tanınması’” cinsiyetlerin birbirinin aynısına sahip olmadıklarının kavranmasıdır. Başlangıçta “cinsel farklılıktan habersiz olan bu ‘küçük çocuk’”, cinsel organının varlığını ve olmadığını fark edenler olarak ayrılır.²⁴ “Hem erkek hem de kızlar için, bir penisin varlığı veya yokluğu ile ilgili olarak cinsel farklılığın anlamını anladıklarında biçimlendirici, travmatik bir an meydana gelir.”²⁵ Bu, çocuğun cinsel farkı keşfedip kabullenmeye başladığı aşamaya geçiştir. Bu süreçte cinsiyet kimliği kabulü oluşur ki, burada belirleyici olan anne-baba ile kurulan özdeşimdir. Bu durumda anatomik cinsiyetle kurulan ilişki aracılığıyla ulaşılan cinsel fark kavramı, toplumsal kültür modellerine göre kazanılan cinsiyet kimliğinden köklü olarak farklıdır. Bu ayrımı gösterebilmek için Irigaray, cinsel fark kavramını, “*cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları*”nın yerine kullanır.²⁶

Cinsel fark kavramını derinleştiren Irigaray, “erkek beden” ve “dişi beden” konusundaki imgelerin anlamını oluşturan süreç konusunda Lacan’ın düşüncelerini paylaşır. Lacan ile birlikte, cinsiyet tanımının anatomik farka bakılmaksızın kurulduğu varsayımı öne çıkar –ki bu, cinsel fark konusunda psikanalitik teorisinin eksikliğini onaylar. Lacan, erkek olmanın, “konuşma ve failliği”, dişi olmanın da “sessizlik ve pasifliği” sembolize ettiğini; Irigaray ise bu sembolizmin, daha geniş bir imgelemin sadece bir parçası olduğunu vurgular. Irigaray’a göre bu imgelem, “erkek bedenini üstün ve metafiziksel olarak temel ya da en değerli olduğu düşünülenin sembolü olarak” ele alır.²⁷ Toplumsal anlamda erkek ve kadın cinsiyet bilgisini biçimlendiren bu imgelemdir. Bu açıdan Lacan gibi Irigaray da toplumsal cinsiyet kavramına yer vermez. Irigaray’a göre cinsiyet rollerindeki beklentide kültürel sembolizmin etkisi vardır. Lacan için cinsel farkı oluşturan şey tam da erkek ve dişi bedene yüklenen

²³ Irigaray, *This Sex*, 73.

²⁴ Luce Irigaray, *Speculum of the Other Woman*, çeviren. Gillian Gill, New York: Cornell University Press, 1985, 49.

²⁵ Rachel Bowlby, “Laughing With Medusa Classical Myth And Feminist Thought” içinde *Hope, Promise, Threaten, and Swear*, ed. V. Zajko ve M. Leonard, Oxford: Oxford University Press, 2006, 22.

²⁶ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 172.

²⁷ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 191.

bu sembolik anlamlardır. Oysa Irigaray, cinsel farkı tanımlayan düşüncelerin, sembollerin, imgelerin aslında cinsel farkı yadsıyarak dişi cinsiyetin kendi başına bir cinsiyet olduğunu reddettiğini ve cinsel farkı "birbirine eşit iki pozitif terim arasındaki sahici bir fark olarak değil bir hiyerarşi ya da bir ikili (pozitif/negatif) olarak tanımladığını" iddia eder.²⁸ Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarının görmezden geldiği konuları, Irigaray'ın cinsel fark kavramı karşılar:

- a) "Erkek ve dişi bedenlerin sembolik anlamlarıyla ilgili, kökleri derinlere inen bir fikirler ufku vardır."
- b) "Batı kültürünün içine girmek ve onunla bağdaştırılan herhangi bir dili konuşmayı öğrenmek, kendini bu fikirler bağlamında anlamayı gerektirir."
- c) "Bu fikirler ufku, bedenlerimizi nasıl deneyimlediğimizi ve yaşadığımızı şekillendirir."
- d) "Bu fikirler ufku cinselliklerimizi şekillendirir."²⁹

Irigaray'a göre insanlar, biyolojik olarak erkek ya da dişidir; ancak kültür, bu biyolojik farka hangi anlamların verileceğini belirler. Yani erkeklerin ve kadınların kendi bedenlerinde buldukları sembolik anlamlar onların ait oldukları kültür tarafından köklü olarak şekillendirilmiştir. Kültürel kodlar, cinsiyet bilgisini belirler. Çocuk, oedipal dönemde anne-baba özdeşimi yoluyla eril ve dişil için sembolleri edinir. "Ancak geriye kadınların kendilerini ezen, kullanan, onları bir değişim aracı haline getiren ve onlara çok az kâr getiren bir kültüre boyun eğmelerinden kaynaklanan az gelişmişlik durumu kalır."³⁰ Bu kültürel durum "dişi" olmayı "anne" olmaya indirger; diğer bir deyişle, kadın kendini bir özne olarak tanımlamayı ortadan kaldırır. "Dolayısıyla kadın bu aynılık -ya da en azından onun aynadaki görüntüsü- olacaktır ve anne rolünde, farklılığını hor görerek aynının tekrarını kolaylaştıracaktır."³¹ Oysa kadın olmak bir anne olmaktan daha fazla bir şeydir. Dişi beden kavramı, anne beden kavramını üstlenmek zorunda değildir. "Kadın libidosu' (ve gerçekten de, tam olarak söylemek gerekirse, günümüzde kadının 'iğdiş edilmesi'nin en bariz ifadesi olacağı cinsel farklılık) fiilen dışlanmıştır."³²

²⁸ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 192.

²⁹ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 192-193.

³⁰ Irigaray, *This Sex*, 32.

³¹ Irigaray, *Speculum*, 54.

³² Irigaray, *Speculum*, 44.

Bu yaklaşım, dişilik konusundaki geniş kapsamlı bir düşüncenin bir parçasını oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, ilk olarak “erkek olma”yı; ardından da “dişi olma”yı bu erkek olmaya bağlı olarak tanımlar. “[Kadın] bir erkek olmayı ya da her halükarda bir erkek ‘gibi’ olmayı arzular, çünkü gerçekte bir erkek olamaz.”³³ Erkek olan, dişi olandan öncedir; dişi olan ancak ona bağlı anlaşılabilir.³⁴ Kadın erkeğe bağlı düşünülünce, onun varlık nedeni “hizmet” olarak belirlenir. Hizmetin en temel uygulaması “doğurmak”tır. Irigaray’a göre, çocuk doğurmanın bir hizmet olarak görülmesinin gerisinde etkin olan kültür, aynı zamanda çocuğu babanın bir ürünü olarak belirler. Çocukların babanın soyadını alması kültürün belirleyiciliğini doğrular.³⁵ Irigaray, “çocuk doğurma” işinde köklü bir varoluş sorunu görür: “Varlığımız, bir erkek veya bir kız çocuğu doğuran biri eril diğeri dişil olan iki insanın karşılaşması gibi anlaşılması zor bir olayın gerçekleşmesidir. Kendimize ait bir kökenden sonsuza kadar mahrum kaldık –ne bir bitkiyiz ne de Tanrı.”³⁶

Irigaray, kültürü şekillendiren bu düşüncelerin oluşumunda felsefenin de olumsuz katkılarının olduğunu özellikle vurgular. *Speculum*’da filozofların erkek ve dişi bedenleri, metafizik ilkelerin sembolleri olarak sürekli kullandıkları iddiasında bulunur.³⁷ Buna göre felsefe, sembolizm ve imgelerle doludur. Filozoflar gerçeğin iki metafizik ilkesini birbirinden ayırıştırır. Bu ilkelerden erkek temel ve üstün, dişi ise ikincil ve aşağı olarak sembolize edilmiştir.³⁸ “Dişi”, “eril”den “eksik”liği bakımından ayrılır. Buna göre ikincinin kendisine özgü bir ayrımı olmadığı gibi dişil, doğrudan eril olana indirgenir. “O halde söz konusu ikilik yalnızca bir’i gösterir. Bununla birlikte ataerkil sembolik sistem, kendisini diğer cinsiyeti dışlayarak kurduğunu gizler.”³⁹ Bu “gizleme”, felsefeyi işgal eden sembolizm tarafından yapılır. Irigaray, cinsiyet ile ilgili düşüncelerinin temelinde bulunan bu sembolizmi açığa çıkartmayı temel problemine dönüştürür.

“Irigaray’ın kadın bedeninden yola çıkarak kimliği ve özdeşliği sorunsallaştırdığını da gözden kaçırmamalıyız.” Bu nedenle de kadın kimliği konusunu, farklılıkları da dikkate alan çoğulcu bir öngörü ile çözümlemek

³³ Irigaray, *Speculum*, 49.

³⁴ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 185.

³⁵ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 185-186.

³⁶ Irigaray, *To Be Born*, vi.

³⁷ Irigaray, *Speculum*, 35 (Aristoteles), 180 (Descartes), 44 (Kant), 220 (Hegel).

³⁸ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 188-189.

³⁹ Zeynep Direk, *Cinsel Farkın İnşası Felsefi Bir Problem Olarak Cinsiyet*, İstanbul: Metis Yayınları, 2018, 220.

eksiksiz bir sonuç vermeyecektir. "Irigaray, Bir'i, Çok'tan yola çıkarak düşünmeyi önermiştir."⁴⁰ Bu öneri sonuna kadar götürüldüğünde, "yeni bir kültür" önerisine çıkılır.

Irigaray, bu temel savları bağlamında psikanaliz yöntem aracılığıyla felsefe ve dilbilim eleştirileri yaparak kendi düşünsel söylem alanını oluşturur. Anlaşıldığı üzere "cinsiyet" in, verili bir kavram olmayıp onun "kültür" ve "dil" tarafından aslında nasıl toplumsal olarak kurulduğu ile batı düşünce geleneğinin ne türden düşünceler geliştirerek bu kavramın kurulmasında nasıl bir rol oynadığı Irigaray'ın odaklandığı temel problemlerdir.

Irigaray, *This Sex Which Is Not One*'nin daha giriş cümlesinde "Kadın cinselliği her zaman eril parametrelere dayanarak kavramsallaştırılmıştır", diyerek asıl probleminin konumunu belirler. Hem de en temeldeki örtük gerilim ile: "Böylece 'eril' klitoral faaliyet ve 'dişil' vajinal pasiflik arasındaki karşıtlık", sadece "eril" dile göre tanımlanmıştır.⁴¹ İkincil olarak tanımlanan "dişil, her zaman eksiklik ya da körelme ile; tek başına değer tekeline sahip olan cinsiyetin yani erkek cinsiyetin yoksunluğu olarak tanımlanır."⁴² Kültür alanında olduğu gibi, felsefede de erillik içselleştirilirken, dişillik dışlanmıştır. Irigaray'a göre felsefe "kadın" ve "cinsel farklılık" konusunda sorgulanmalıdır. "Gerçekten de felsefi düzen, cinsiyet farklılıklarını kapsadığı için sorgulanması ve rahatsız edilmesi gereken bir gerçektir."⁴³

Bu durumda açıktır ki, "kadınların sömürüsü" "cinsel fark"tan kaynaklanır; çözümü de burada olacaktır.⁴⁴ Kadının ancak erkeklığe yaklaştırılarak özne olabilmesinin olanaklı olacağı varsayılmıştır. Oysa "biz başından beri kadınız"; erkekler "tarafından kirletilerek, kutsallaştırılarak, etiketlenerek kadına dönüştürülmemize gerek yok"tur.⁴⁵ Bu nedenle de mücadele, kadın haklarını erkeklerinki ile eşitleştirmek değil; bundan daha da önemli olan, eşitsizliği yaratarak kadının özneleşmesini önleyen kültürel yapıyı yıkararak değiştirmektir. *Speculum*'da, Irigaray, simgesel alanın eril oluşunu; kadının simgesel alan oluşturamamasını özcü bir yaklaşımla kadınların doğasına bağlanmasını ve bunun "biyolojik kader"⁴⁶ olarak görülmesini eleştirir. Irigaray

⁴⁰ Direk, *Cinsiyetli Olmak*, 157.

⁴¹ Irigaray, *This Sex*, 23.

⁴² Irigaray, *This Sex*, 69.

⁴³ Irigaray, *This Sex*, 159.

⁴⁴ Irigaray, *Ben Sen Biz*, 10.

⁴⁵ Irigaray, *This Sex*, 212.

⁴⁶ Irigaray, *Speculum*, 83.

için önemli olan cinsiyet ayrıcalığı değil, “iki cinsiyetin her biri için geçerli olacak” “aidiyet değerleri”ni⁴⁷ her birine vermektir. Bu, kadın ve erkek arasındaki gerilimin dengelenmesi demektir.

Felsefe, bir “pozitif dişil kimliği” reddederek onu “negatif” bir şey olarak tanımlama yoluna girmiştir.⁴⁸ Bu nedenle kadın ve erkeklere ilişkin beklentilerimizin kaynağı değişen toplumsal normlar değil hiyerarşik, derine gömülü olan ve “cinsel fark”ı inkar eden bu kültürel sembolizmdir.⁴⁹ Irigaray’ın amacı, bu eril semboller sistemini dağıtmak, bu sistemin üstünü örttüğü dişil öznenin kimliğine özgürlük alanları yaratmaktır. “Çünkü gerçekte istediğim, bir kadın teorisi oluşturmak değil, cinsel farklılık içinde dişil için bir yer sağlamaktır. Bu fark –eril/dişil- her zaman (eril) öznenin temsili olan, kendi kendini temsil eden sistemler ‘içinde’ işlemektedir.”⁵⁰

Irigaray, filozoflar ile birlikte psikanalistlerin cinsiyet ayrımcılığını nasıl ele aldıkları konusuna da sıklıkla değinmelerde bulunur. Bu çözümlemedeki asıl vurgusu, kültürün eril bir bakış açısına dayandığı, phallogocentric ve monosexual olduğudur. Irigaray, “söylemin tek-cinsiyetli (monosexual) olduğu”⁵¹ gerçeği ile birlikte phallogocentric söylem öyle işler ki, “bir kadın olmanın basit gerçeğinden kaynaklı olarak, phallogocentrism’in ne dışına sıçramanın ne de kendini orada konumlandırmanın basit bir yolu”nun⁵² olmadığını varsayar. Daha da önemlisi, mantık ve nesnellik söz konusu olduğunda da aynı belirleyicilerin etkili olduğunu ifade eder. Kültürel ve düşünsel bütün öğeler sonunda dişil özneliği göz ardı eder. Öyle ki, sonunda dişil olan, kültürün, özellikle felsefenin geliştirilmesinde aktif bir oyuncu olarak asla görünmez. Dişil olan, sadece bir öznellik temsili olarak görünen eril öznenin ayna görüntüsü olarak ortaya çıkar. “Speculum” kavramı, Lacan’ın dil edinimi ile simgesel düzene geçerek özneleştiği varsayımıyla ilişkili düşünüldüğünde, kadının özneliği onun kendisini ötekenden ayırabilmesini sağlayan aynayı ifade eder ki, bu yarılma kendi başına pratiktir.

Irigaray, cinsiyet problemleri için kanıtlarını ve çözümlerini dil alanından seçer. Çözümlemeler kadın için yeni bir dil ve yeni bir söylem

⁴⁷ Irigaray, *Ben Sen Biz*, 10.

⁴⁸ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 201.

⁴⁹ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 192.

⁵⁰ Irigaray, *This Sex*, 159.

⁵¹ Irigaray, *An Ethics of Sexual Difference*, 177.

⁵² Irigaray, *This Sex*, 162.

gereksinimini açığa çıkartmıştır. Onun bu bağlamdaki tartışmaları ikili bir yönelim içerir: **(1)** Felsefe alanında ataerkilliğin yerini ve boyutunu belirlemek ve **(2)** buradaki eril söyleme karşıt olarak dişil bir kimlik tanımlamak. Irigaray'ın temel sorunu, bu ikili işlemin, ataerkil bir dil-söylem biçimine düşmeden nasıl gerçekleştirilebileceğidir.

Dönüştürücü Bir Uygulama Olarak Mimesis

Luce Irigaray, metinlerinde “mimesis”, “mimicry”, “hysterical mimeticism”, “mask”, “masquerade”, “mime”, “reproduction” gibi farklı terimler kullanır. Terimleri bağımsız olarak yinelese de, kimi zaman bunları bir birbirlerinin yerine kullanması, kimi zaman hangi terimle tam olarak neyi anlattığı karışıklıklara yol açabilmektedir. Bununla birlikte, bu terimlerin uygulama konulu eleştirel çözümlenelerde dile gelmiş oldukları dikkate alındığında, bunların *uygulamanın metodik içeriğini* –işlem basamaklarını- ifade ettikleri varsayılabilir.

Irigaray'ın düşünsel gelişimi “dil”, “yeni bir dil”, “kadın dili”, “ataerkillik”, “eril aklın çözümlenmesi”, “anne-kız ilişkisi”, “cinsel fark”, “yeni kültür” gibi konular arasında gelişirken, çözümlenme sadece entelektüel bir sınırdan kalmayıp uygulamaya dönük önerileri de geliştirir. Irigaray'ın felsefi eğilimi, problemleri metinler arası çözümlenme ile aşma yönünde görünse de, “toplumsal cinsiyet” bağlamındaki tartışmalar kendi başına pratik bir sorun olması nedeniyle Irigaray, uygulanabilir çözümlere de gereksinim duymaktadır. *Speculum*'da felsefi çözümlenmesinin vardığı sonuç, “mimesis” olarak “taklit” (mimicry) terimi ile ifade edilenlerdir. Terim, kadının kimliği çevresinde gelişen problemlerin aşılması için neredeyse en temel çözümlenmeyi temsil etmektedir. En genel anlamıyla Irigaray'ın önerdiği “taklitçilik” (mimicry), kadının özne olarak kendi yerini elde edebilmesi için bireysel yaşamında uygulaması gereken feminist bir stratejiyi içermektedir. Her ne kadar Irigaray, “mimesis”i felsefi bir çözümlenme ile ve böylece de teorik bir içerikte temellendirse de, önerilen sonuç bir *uygulama*dır. Bu nedenledir ki, “mimesis” terimi, eleştiri ve dönüştürme uygulamasının teorik adı olmakla birlikte, temelde cinsiyet ayrımcılığı problemini dişil olanın lehine dönüştürme, dışı bedene pozitif bir anlam verme yönünde bir uygulamadır.

Irigaray'ın tüm çabası, kadının bir özne olarak yeniden tanımlanmasıdır. Bunun olanağı da erkeğin baskı ve sömürsünden kaçan kadının sığınabileceği

bir dil yaratmaktır. Bu yeni dil mevcut eril dilin karşısında kadının bir özne olarak varolabilmesinin, kimliğini yeniden biçimlendirebilmesinin yolunu açacaktır. Bunun için Irigaray, *This Sex*'de "mimesis" (taklit)⁵³ işlemini; bu işlemin uygulaması için de "mimicry"i (taklitçilik)⁵⁴ kullanır.

Böylece, mimesis ile oynamak, bir kadın için, söylem yoluyla onun sömürülmesinin yerini, kendisini basitçe [söyleme] indirgenmesine izin vermeden, geri kazanmaya çalışmaktır. Bu, -'madde'nin, 'algılanabilir'in tarafında olduğu kadar- kendisini 'düşüncelere', özellikle de eril mantıkta/mantık ile detaylandırılmış, ancak görünmez kalması (dişilin dilde olası bir operasyonunun örtbas edilmesi) gerekenin, oyuncu tekrarın etkisi ile "görünür" kılmak için yeniden sunmak anlamına gelir. Bu, eğer kadınlar böyle iyi bir taklitçiye, bunun nedeni basitçe bu işleve kendilerini kaptırmadıkları gerçeğini "açığa çıkarmak" anlamına da gelir.⁵⁵

Açıktır ki Irigaray, psikanalist bir metodolojiye dikkate almaktadır.⁵⁶ "Batı felsefesi ve psikanaliz söylem aracılığıyla cinsel bedenler ve cinsel farklılık metaforlarının izini sürmek (...) Luce Irigaray'ın en büyük katkısıydı."⁵⁷ Psikanalist bir çözümlemeye göre, olumsuz görüşlerin üstesinden gelmek için onların açığa çıkartılması ve gizemlerinin aydınlatılması gerekir. Irigaray'ın mimesis'i, kadınları olumsuz, basmakalıp görüşlere indirgemedi, olumsuz bir görüşü tekrarlar ve bu görüşün kendisinin atılması gerektiğini -biraz da alaycı bir dille- gösterir.

⁵³ Yunanca mimesis (taklit/öykünme) terimi sanatla yakından ilintilidir ve doğanın taklit edilmesi anlamına gelir. Gertrude Postl. "Tekrar Etme, Alıntılama, Altüst Etme Irigaray'ın Taklit Kavramının Politikası", çeviren. Şeyda Öztürk, *Cogito*. 58, (2009), 146.

⁵⁴ Taklitçilik/benzeme (mimicry) "bir biyoloji terimidir ve hayvanların çevrelerine adapte olarak veya o çevrede görünmez olarak kendilerini korumaya alma niteliğini tanımlar." Postl, *Tekrar Etme, Alıntılama, Altüst Etme Irigaray'ın Taklit Kavramının Politikası*, 146.

⁵⁵ Irigaray, *This Sex*, 76.

⁵⁶ 1970'lerden başlayarak Psikanalizmin Fransız feministleri üzerindeki etkisi, feminist teoriyi de etkilemiştir. Bununla birlikte feminist psikanaliz, bilinçdışı ile ilgili varsayımları etkisizleştirir. Irigaray'ın bu konudaki çözümlemeleri *Speculum*'da yer alır. Luce Irigaray'nin "bilinçdışı" ve sonuçlarını, "Lacan'ın *Ethics of Psychoanalysis*'inden çıkan soruları", "Irigaray'ın Hegelci *Antigone* eleştirisi" aracılığı ile görmek olanaklıdır. Miriam Leonard, "Laughing With Medusa Classical Myth And Feminist Thought" içinde *Lacan, Irigaray, and Beyond: Antigones and the Politics of Psychoanalysis*, ed. V. Zajko ve M. Leonard Oxford: Oxford University Press, 2006, 133-138.

⁵⁷ Griselda Pollock, "Laughing With Medusa Classical Myth and Feminist Thought" içinde *Beyond Oedipus: Feminist Thought, Psychoanalysis, and Mythical Figurations of the Feminin*, ed. V. Zajko ve M. Leonard, Oxford: Oxford University Press, 2006, 91.

“Mimesis”, görüşlerin kendilerini sorgulamak için kadınları, klişeleşmiş kadın görüşlerine yeniden gönderme işlemidir. Bu işlemde *anahtar* belirleme, basmakalıp bakışların tekrarlanmamasıdır. Bu açıdan bakıldığında Irigaray'ın “mimesis” sözcüğü pratiğe yönelik bir belirlemedir. Irigaray'ın, *This Sex*'de, bu pratiğe ilişkin bazı açık ipuçları bulunur. Örneğin kadınların “mantıksız” olduğunu ileri süren bir görüşü; kadınlar, bu görüşü daha fazla mantıklı konuşarak yansıtmalıdırlar. “Mantıksız” suçlamasını ele alan “mantıklı” bir çözümleme –mantıksız ve mantıklı olanın yan yana yerleştirilmesi-, kadınların mantıksız olduğu iddiasını –hatta iddianın sahibini- gülünç duruma düşürmektedir.

“Başlangıç aşamasında belki de yalnızca tek bir ‘yol’ vardır, tarihsel olarak dişil olana atanan yol: taklitçilik (le mimetisme) yolu. Kadınsı rolü bilinçli olarak üstlenmek gerekir. Bu, zaten bir itaat biçimini bir olumlamaya dönüştürmek ve böylece onu engellemeye başlamak demektir. Oysa bu duruma doğrudan kadınsı bir meydan okuma, (eril) bir ‘özne’ olarak konuşmayı talep etmek anlamına gelir, yani, anlaşılır olanla cinsel kayıtsızlığı sürdürecektir bir ilişkiyi varsaymak anlamına gelir.”⁵⁸

Bu durumda “cinsel kayıtsızlık” ve histeriğe ait olan “jest ve dilsel” olan “üretim tarzı”,⁵⁹ kadınların boyun eğdirilmeye karşı tepki uygulamasını oluşturmaktadır. Kadın bedeni için “çoklu” ve “dağınık” değeri biçen iddia karşısında; kadınlar, bunu, “kimliğe” ve “birliğe” (örneğin erkeğin kendi sembolüne dönüştürdüğü phallus'a) değer veren, kadını öteki olarak dışlayan bir eril kültürden kaynaklandığını göstererek, biraz da alaycı ve eğlenceli bir deşilleme ile yanıtlamalıdır. Bu tip bir taklitçilikte “stratejik özcülük” (strategic essentialism) olarak da adlandırılan bu uygulama, kadınların kendileri hakkındaki klişeleşmiş kalıpları ortaya çıkaran ve sarsan bir direniş biçimidir. Irigaray, çözümlemeyi “histeri” örnekleme ile temellendirir.

Irigaray, “hysteric” kadın ve “obsessive” erkek ayrımını yaparak, bunların dil aracılığıyla açığa çıkışına bakar. Bir tarafta “obsesif, isteyen, talep eden ve tekrar eden ve sonunda her şeye gücü yettiğini pekiştirmek için ustalaştığını iddia ettiği orijinal arzusunda dönüp duran” erkek vardır; diğer tarafta ise “amaçsızca sürüklenen, hiçbir şey istemeyen, artık kendi zihnini veya

⁵⁸ Irigaray, *This Sex*, 76.

⁵⁹ Irigaray, *This Sex*, 138.

arzusunu bilmeyen; 'sanki' veya 'istediği gibi' davranan, oyunun ne olduğunu hatırlatan tek şeyin bedeninin kötü bir başlangıç yapmış gibi görünmesi olan 'histerik'"⁶⁰ kadın vardır. Bu varoluş biçiminde "obsesif", "sen" ile bağ kurmadan, sadece kendi egemenlik dilinin gereği seslenirken, "histerik", "sen" ile ilişkili bir "ben" ifadesine sahiptir; "ben"i, "sen" in dünyasının bir parçasına dönüştürür. Histerik kadının, "Beni seviyor musun?" sorusu, onun kuşkucu merakını değil; erilin egemen dilinin taklit edilmesiyle onun hesap veren konumuna düşürülmesini ifade eder. Kadının cinsel deneyimde hazzı histerik açıdan taklit etmesi örnekleme de göstermektedir ki, histeri, mimesis uygulaması için bir "model" dir. "Taklit ve histeri arasındaki bu yakınlık göz önünde tutulursa histeri, 'taklidi oynamak' ya da olağandışı bir taklit stratejisi için 'model' olarak kullanılabilir."⁶¹

"Bundan sonra, kadın cinselliğinin ayrıcalıklı dramatisasyonu olan histeri senaryosu, kökenle 'iyi', değerli ve geçerli bir ilişkinin çok sayıda 'kötü' kopyası veya kaba karikatürleri olarak, kınanır. Histeri, fantezilerin, hayaletlerin ve gölgelerin iltihaplandığı ve maskesinin kaldırılması, yorumlanması, bir tekrarın, bir yeniden üretimin, orijinaliyle uyumlu, onunla tutarlı bir temsilin gerçekliğine geri getirilmesi gereken bir yer olarak damgalanır."⁶²

Irigaray için "histeri", egemen ve kültürel söylem biçimi dışında gelişen bir "female system" olduğu için, histeri belirtileri özgürlüğü sınırlayan toplumsal işleyişe kadınların itirazı olarak değerlendirir. Ayrıca, "histerik taklit etme (hysterical miming), küçük kızın veya kadının cinselliğini toptan baskı ve yıkımdan kurtarma çabası olacağından",⁶³ histerik yapı, hem taklit hem de bir direniş noktası içermektedir. Çünkü "kadın için mimesis ile oynamak", "söylem yoluyla sömürüldüğü yeri geri alma(sı)"⁶⁴ demektir.

Burada "mimesis"i gerçekleştiren kadın, histerinin taklitçiliğinden farklı bir tutum sergiler. Histeride "dişil" olanın üretimi ele geçirilirken, kendisini buna indirger. Bu açıdan histeri, yalıtılmış bir birey stratejisidir. Oysa mimesis, kadının alanında gerçekleşmelidir. Mimesis'in kadında gerçekleşmesinin nedeni,

⁶⁰ Irigaray, *Speculum*, 61.

⁶¹ Postl, *Tekrar Etme, Alıntılama, Altüst Etme Irigaray'ın Taklit Kavramının Politikası*, 149.

⁶² Irigaray, *Speculum*, 60.

⁶³ Irigaray, *Speculum*, 721.

⁶⁴ Irigaray, *This Sex*, 76.

bunu politik olarak algılamasındandır; çünkü "sömürüldükleri yeri geri almaya çalışmak"tırlar.

"Kadınlar mimesis ile oynayabiliyorsa, bunun nedeni, operasyonlarına yeni besin getirebilmeleridir. Bu, operasyonu hep besledikleri için mi? Mimesisteki 'ilk' pay, doğayı (doğadan) yeniden üretmek değil midir? Kendine mal etmek için ona biçim vermekten mi? 'Doğa'nın koruyucuları olarak, erkekler için mimesis kaynağını koruyan, böylece mümkün kılan kadınlar değil midir? Logos için mi?"⁶⁵

Bu açıdan kadının dışlandığı söylemsel ve maddi alanları yeniden ele geçirmeye olanak tanıdığı için "üretken mimesis" kavramı, bedene ve üretime dönmek anlamına gelmektedir. Bu, geleneksel konumlandırmaları (örneğin kadını ya da anneliği) yerinden ederek, dişile üretim aracılığı ile öznellik kazandırmayı varsayan bir yaklaşımdır.

Irigaray, "üretken mimesis"i (productive mimesis) kadınların uygun diller geliştirebilecekleri süreç olarak tanımlar. "Bir kadının yazma olanağının ortaya çıkabilmesi, kuşkusuz bu [üretken] mimesis doğrultusunda ve temelindedir."⁶⁶ Üretken mimesis'te amaç, yetersiz bulunan belirli bir durumu aşmayı içerir; histerik, "dişil" olanın tam denetimini ele geçirerek öznelliğini yeniden kazanmak için eksikliği aşmayı amaçlamaktadır. Öznellik uğruna olağan rasyonellik koşulları ile her türlü uyumsuzluk göze alınmaktadır. Mimesis'te kadın her zaman kendisinin olmayan şeye yönelir, onu dönüştürür ve kendisine mal eder. Mimesis yoluyla dönüştürülen ya görünmeyen bir "kadınlık"tır ya da erkeğin sembolik dünyasıdır. Kadın bu gerilimi aşıp kendi öznelliğinin yalınlığı için histeri ve üretken mimesis deneyiminden geçmelidir. "Dişil rolü kasten benimsemek aynı zamanda kadının çift konumlanışına dair bir farkındalığa da işaret eder – hem sistemin bir parçası hem de sistemden dışlanan olarak, aynı anda hem içeride hem dışarıda konumlanış."⁶⁷ Kadının bu durumu, oyuncu bir beceriyle taklitçiliği erkek egemen bir sistemin çöküşünü başlatması için bir olanaktır. Mimesis, sistemin en sert öğeleriyle bile oynayabildiği için taklitçilik, işleyişi dönüştürmektedir.

"İkinci cins" yalnızca kendi dilini kuran bir meydan okuma ile değil, aynı zamanda kültürdeki cinsiyet farklılıkları ile ataerkil belirlemeleri de geçersiz

⁶⁵ Irigaray, *This Sex*, 76-77.

⁶⁶ Irigaray, *This Sex*, 131.

⁶⁷ Postl, *Tekrar Etme, Alıntılama, Altüst Etme Irigaray'ın Taklit Kavramının Politikası*, 148.

kılmayı gerektirdiği için mimesis, stratejik bir uygulamaya dönüşür. Irigaray, mimesis'i, kadınların ataerkil hiyerarşileri ortaya çıkarmak için kullanabileceği bir strateji olarak kurgular. Tarz olarak mimesis, dişilliğin bastırılmasının aşılmasını içerdiği gibi; dişilliğin kötülenmesi kuralına, eril ayrıcalıklara ve terimlerin anlamlarına hiyerarşiyi yerleştiren ikili düşüncelere meydan okumayı da içerir. "Sorun, simgesel anlamların salt iradeyle değiştirilemez oluşu değil; fallogosantrizmin kolayca terk edilemez oluşudur. (...) Irigaray işte bu nedenle taklitçilik stratejisini benimser."⁶⁸

Irigaray'ın mimesis hakkındaki belirlemeleri, stratejik amaçları; özellikle de ataerkil düzenleri radikal bir şekilde dönüştürecek nitelikte görünmese de, varlıklarını gösterebilir ve onların dayanıklılıklarını test ederek kırılma noktalarını açığa çıkarabilir; daha da fazlası, kadının varoluşsal duruşu için bir söylem modelini olanaklı kılar. "Kendini doğuran yeni insan, bir Demirgos gibi davranır ve inanılmaz bir risk alır."⁶⁹ Bu açıdan bakıldığında mimesis, sosyo-politik bir eylemdir, çünkü "kadının maskesini dönüştürür, onun kadınlığını, dişiliğini yeniden düzenlemesinin aracı haline getirir."⁷⁰ Bu, açıkça deconstruction'dan –eril olanı kırma ve bozmadan- varoluşsal bir yapılanmaya –dişil bedende kendi diline, kendi bilincine- doğru bir dönüşümdür. Schor'un iddia ettiği gibi burada "pozitif mimesis" vardır. Bu, merkezietçi düzenin altını çizmekten daha fazlasını yapmaktır; farklılığın "neşeli bir yeniden birleşmesidir" ve "dişillerin gömülü olduğu kadınlığın" ortaya çıkmasıdır. Bu nedenle mimesis, hem kimlik inşasında ve bilgi üretiminde erilin otorite iddiasını sarsar, hem de dişil olanın varoluşsal alanını genişletir. Bu nedendir ki mimesis, "yeniden söyleme ve sesi güçlendirmenin etkileri ile kadın düşmanı söylemini bozmak için tasarlanmış parodik bir söylem biçimidir."⁷¹

Mimesis, "dişi bedenin pozitif imgelerine doğru ilerlemenin bir yoludur."⁷² Ona göre dişi bedene ilişkin bu yeni pozitif imgeler ancak önceki imgelerin –felsefi imgelerin- üzerine kurulabilir ve bu önceki imgeler taklit edilerek yaratılabilir. Dişi cinsiyetin geleneksel imgelerinin taklitçiliği, onları yeniden üretmek olduğu için, taklitçilik kültürel olanın bilincine girmeyi ve onu

⁶⁸ Postl, *Tekrar Etme, Alıntılama, Altüst Etme Irigaray'ın Taklit Kavramının Politikası*, 153.

⁶⁹ Irigaray, *To Be Born*, 7.

⁷⁰ Naomi Schor, "The Essential Difference" içinde *The Essentialism Which Is Not One: Coming to Grips with Irigaray*, ed. Naomi Schor ve Elizabeth Weed, Indiana: Indiana University Press, 1994, 66.

⁷¹ Schor, *The Essentialism Which Is Not One: Coming to Grips with Irigaray*, 67.

⁷² Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 190.

eleştirebilmeyi sağlamaktadır. Irigaray, geleneksel imgelemin içeriğini kurnazca değiştirerek yapılan taklitten söz etmektedir.⁷³ O halde taklitçilik geleneksel imgelemin bir farkla –erkek ve dişi bedenlere eşit ölçüde pozitif olan yeni sembolik anlamlar verilerek- tekrar edilmesidir.⁷⁴

Kadının taklitçi rolü, erkek üzerinden bütün ataerkil söylemin yinelenmesi anlamına gelmez. Her şeyden önce mimesis'te toplumsal cinsiyet rolleri ve onu besleyen söylemin doğal olmadığını açığa çıkartır. Bu nedenle öykünme ve dönüştürücü mimesis, kadının hem farklı hem de ayrı olduğunu örtmez; tersine açığa çıkartır. Burada kadının dili, hem söylemi tersine çevirir hem de kendine mal eder; yani hem yıkıcıdır hem de dönüştürücüdür. Dönüştürme en açık olarak dilde karşılık bulur; çünkü hem olumlama hem de yıkma temsili dildedir. Kadınlar bu çift yönlü konumlamaya her zaman sahiptirler. Bunun nedeni kadınların “mimesis ile oynayabil(melerdir)”dir; çünkü mimesis işlemine her zaman yeni katkılar sunabilmektedirler. “Mimesisteki ‘ilk’ pay, doğayı (doğadan) yeniden üretmek”tir ki, bunun anlamı “kendine mal etmek”tir.⁷⁵

Kadınlar simgesel düzenin dışına atılmış görünse de, egemenlik sürecinin dışında bırakılmışlarsa da, gerçekte her zaman oyuna girecek konumdadırlar; sadece görünmez kalmışlardır. “Kadının taklitçi işlevi simgesel düzenin devamlılığı için hayati öneme sahiptir. Erkek özneye bağımlı ve ikincil konumda bir bütünleyiciye dönüştürülen kadının gerçekten ortadan kaybolduğu, yansıtmaya ve taklide devam ettiği sürece fark edilmez.”⁷⁶ Bu, temelde korunmanın bir yoludur. Mimesis yoluyla korunmak, kadının temel niteliklerinin gizlenmesine de yol açabilir. Bu nedenle ki Irigaray'ın stratejisi, “erkek gibi olmama”nın yolunu -yani, kadının erkek dili ile kendini tanımlamasının biçimini-bulmaktır. Taklitçilik, bu amaca gerçekleşme olanağı sağlar görünmektedir. Taklitçilik, bir “erkek gibi” olmama girişimi olduğu kadar, erilin dilinin basit bir tekrarı da değildir. “Taklit ya da taklitçilik (benzeme) basitçe eril özellikleri ve

⁷³ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 189.

⁷⁴ Irigaray'ın bu görüşü stratejik özcülük olarak adlandırılır. “Cinsiyeti çevreleyen geleneksel sembolizm “özcü”dür; erkeklik ve dişiliğin her birinin bir özsel doğası veya anlamı (erkekliğin özsel olarak rasyonel, dişiliğin özsel olarak kaotik vb.) olduğunu varsayar. Bir “stratejik özcü”, özcü fikirlere farklı, hiyerarşik olmayan bir anlamı kurnazca vermek ve dolayısıyla kültürel değişim doğrultusunda çalışmak için bu özcü fikirlere stratejik olarak yeniden üreten kişidir.” Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 203, 204.

⁷⁵ Irigaray, *This Sex*, 76-77.

⁷⁶ Postl, *Tekrar Etme, Alıntılama, Altüst Etme Irigaray'ın Taklit Kavramının Politikası*, 154.

kodları kopyalamaktan çok taslanan bir farklılığın, süregelen bir 'sanki'nin canlandırılması olarak kavranmalıdır."⁷⁷

Ancak kadının taklitçi rolünü ve ataerkil dili kullanması; dişilliği isteyerek kabul etmesi, oyunu bozmak için stratejik bir adımdır. "İlk aşamada, belki de dişile tahsis edilmiş olan sadece bir 'yol' vardır: taklit etmek. Biri dişil rolü kasıtlı olarak üstlenmelidir. Bu, hali hazırda bir tür itaat biçimini dönüştürmek ve böylece onu engellemeye başlamak anlamına gelir. Oysa bu duruma doğrudan dişil bir meydan okuma, (eril) 'özne' olarak konuşmayı talep etmek anlamına gelir; yani, cinsel kayıtsızlığı koruyacak olanla bir ilişki kurmak anlamına gelir."⁷⁸ Burada koşul, kadının dişil konumunu bilerek ve isteyerek üstlenmesidir. Bir tür itaati tersine çevirmek için dişil rolü onaylamayı ve ona doğru ilerlemeyi bilerek üstlenmesini gerektirir. Bu nedenle, mimesis ile oynamak, bir kadın için, sömürsünün yerini söylem ile yeniden kurtarmaya çalışmaktır.

Cixous gibi Irigaray da kadınları konuşmaya çağırır: "Ne hissettiğinle başla, tam burada, hemen şimdi."⁷⁹ Kadınların "doğru" konuşma endişesine de değinir ve doğru sözcük diye bir şeyin olmadığını söyler.⁸⁰ Bu nedenle Irigaray' da konuşan kadın'ı (parler femme) önemser. Burada "konuşmak", onun kendisini yeniden üretmesi, kendisini bir özne olarak ortaya koyabilmesidir.⁸¹ "Üretken mimesis" (productive mimesis), kadının kendi kimliğini ortaya koyabilmesini olanaklı kılan dilin geliştirilmesi süreci olarak açığa çıkar. "Yazmak", kadının kendini en yalın yeniden üretebilmesinin olanağıdır. "Bir kadının yazma olanağının ortaya çıkabilmesi, kuşkusuz bu mimesis doğrultusunda ve temelindedir."⁸² Irigaray'a göre kadın, oyuncu bir tekrar eylemi ile görünmez kalması gerekeni görünür kılmak amacı ile eril kodları altüst etmek için bu kodları konuşma ve yazma yeteneğini kullanabilir. "Kendini doğuran çocuk anlam yaratabilir, ancak bunu yapma fırsatı ona verilmez ve dilin yaratıcı kaynakları ona ifşa bile edilmez. Aşkın potansiyeli bir kez daha, kelimeleri dünyayı kendine mal edecek veya kendisini dünyaya mal edecek bir araca

⁷⁷ Postl, *Tekrar Etme, Alıntılama, Altüst Etme Irigaray'ın Taklit Kavramının Politikası*, 147.

⁷⁸ Irigaray, *This Sex*, 76.

⁷⁹ Irigaray, *This Sex*, 212.

⁸⁰ Irigaray, *This Sex*, 213.

⁸¹ "Meryem'in sükûneti söz eksikliği anlamında değerlendirilmemeli; o, henüz açığa vurmamış olan sözlerin ve olayların koruması demektir. Bu doğrultuda Meryem, her kadın gibi (?), gerçekleştirmelerin tersine henüz olmamış şeylerin gizemini içinde barındırır." Luce Irigaray, *Meryem'in Esrarı*, çeviren. Feyan Yıldırım, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012, 28.

⁸² Irigaray, *This Sex*, 131.

indirgeyerek ihtiyaçlara tabi kılınır, ama kendi içinde veya dışında zaten var olanı aşmanın bir aracı olarak değil.”⁸³

Bu nedenle, Irigaray’a göre, “akışkan”⁸⁴, *parler-femme* [kadınsı konuşma/speaking (as) woman]⁸⁵ veya *écriture féminine* (dişil ifade) olarak bir mimesis eklememesi, dişil olanı iddia etmek için önemlidir. “Irigaray’ın ‘taklitle oynama’ açıklaması eldeki araçlar ‘egemenin araçları’ olduğunda değişiklik yapmanın nasıl mümkün olabileceğine dair elzem soruya yöneliktir. Mevcut tek dil ataerkil düzenin diliyse nasıl farklı konuşabilir, nasıl kadın (olarak) konuşabilir? Bir başka deyişle kadınlar ya arzuları, imgelemleri, bedenleri için herhangi bir temsil biçimi olmadan simgesele girebilir ya da –radikal öteki konumları için dilsel bir temsil bulmaya yeltenirlerse- simgesele müdahale etmek zorundadır.”⁸⁶

Luce Irigaray’ın mimesis bağlamındaki çözümlerini bir model olarak ifade edebilmek kolay görünmemektedir. Bunun asıl nedeni, mimesis’in teorik bir araç olarak inşa edilmekten daha fazla, onun etkin bir pratik olarak ifade edilmesinden kaynaklanmaktadır. Irigaray’ın çözümlerine göre “kadınlık/femininity” yapı bozuma uğratılarak yerinden edilir. Bunun anlamı, “kadın” için öngörülüş “öz” belirlemelerin ortadan kaldırılmasıdır. Yeniden inşa bu noktada başlar:

“Erkekliğe asimile olmuş gibi kendimi arıyorum. Kendimi bir asimilasyon temelinde yeniden inşa etmeliyim... Bir kültürün, zaten öteki tarafından üretilmiş eserlerin izlerinden yeniden doğuyorum. İçlerinde olanı aramak - orada olmayanı aramak. Orada olmayanlar için olmalarına izin veren şey. Orada olmayanlar için olasılık koşulları. Kadın kendini, diğer şeylerin yanı sıra, erkeğin çalışmasına, soykütüğüne değil, erkeğin eserinin üretim koşullarına ve tarihe bırakılmış imgeleri aracılığıyla bulabilmelidir.”⁸⁷

⁸³ Irigaray, *To Be Born*, 58.

⁸⁴ “Bütün bunlar, kendisini böyle bir mantık içinde kendisiyle özdeşleştirme olasılığından yoksun bırakan “akışkan” karakteri sayesinde mümkün.” Irigaray, *This Sex*, 119.

⁸⁵ “Kadınsı konuşma, kadın konuşması değildir”; “bir söylem yaratma meselesi de değildir”; kadınsı konuşma, “öteki için dişil bir yer sağlama” girişimidir. Irigaray, *This Sex*, 135.

⁸⁶ Postl, *Tekrar Etme, Alıntılama, Altüst Etme Irigaray’ın Taklit Kavramının Politikası*, 149.

⁸⁷ Irigaray, *An Ethics of Sexual Difference*, 9-10.

Açıktır ki mimesis pratiktir; çünkü “parler-femme” temelde pratik bir edimdir. Bu nedendir ki Irigaray'ın mimesis çözümlemesini sadece teorik bir formüle indirgeme çabasından kaçınmak gerekmektedir.

Cinsel Farka Dayalı Farklılık Kültürü

Kadının kendisini baskılayan temsil sistemlerini reddederek, kendisini kendi dişilliği temelinde yeniden üretmesi olarak “mimesis”, Irigaray'ın “farklılık kültürü” dediği tasarıma yol açmaktadır. Irigaray'ın psikolojik, dilsel ya da toplumsal dönüşüm arayışında amacı, “farklılık” üzerine kurulu yeni bir kültürün yaratılmasıdır.⁸⁸ “Cinsel farklılık” çözümlemesinde, hem kadının sömürsünü hem de onun kurtuluşunu gözler. Irigaray'a göre “kadınların sömürülmeleri cinsel farklılıktan kaynaklanır; çözümü de yine cinsel farklılıkta olacaktır.”⁸⁹ “Farklılık kültürü”, bu sorunun aşılması ile ilgilidir. Düşünsel alana, özellikle de felsefeye iki cinsiyetli özne kavramını yerleştirirken, cinsiyetlere adil davranabilecek kültürün oluşturulması çağrısında bulunur.

Farklılık ya da yeni cinsiyet kültürü, her iki cinsi “sadece üreyen değil” aynı zamanda “yaratıcı bir çift olmaya da özendirilen etik değerler ile donatmanın”⁹⁰ olanağıdır. Dişi cins üzerinde egemenlik kuran eril düzen, eril söylem, bu türden değerlerin oluşmasının ve benimsenmesinin engelidir. Mevcut kültür dişi olanı kendi tekliğinde ve farklılığında görmek yerine onu eril olan üzerinden üstelik negatif bir biçimde tanımlayan tek cinsiyete –eril cinsiyete-dayalı bir kültürdür. “Mevcut kültür tek cinsiyetlidir; bir cinsiyet farklılığı kültürü değildir”, bu nedenle de “cinsiyet farklılığına ilişkin değerler yeniden yaratılmalıdır.”⁹¹ Dişil olan, bu mevcut kültürde kendi farklılığı ile değil erkeğin bir türevi olarak temsil edilmektedir. Ayrıca “fallogosantrik dil” de bu farklılığı gizler.⁹² Oysa Irigaray için cinsiyet farklılığı, kültüre ve “kültürde kullanılan dillere bağlıdır.”⁹³ Kişisel olarak kavranan cinsellik ona göre toplumsal normlardan yalıtılmış olamaz. Ancak “kültürler cinsiyetli düzeni unutarak gelişim” göstermiştir.⁹⁴ Oysa Irigaray için eril olanın dişil olan üzerinde

⁸⁸ Irigaray, *Ben Sen Biz*, 9.

⁸⁹ Irigaray, *Ben Sen Biz*, 10.

⁹⁰ Irigaray, *Ben Sen Biz*, 10.

⁹¹ Direk, *Cinsel Farkın İnşası*, 220.

⁹² Direk, *Cinsel Farkın İnşası*, 219-220.

⁹³ Irigaray, *Ben Sen Biz*, 13.

⁹⁴ Irigaray, *Ben Sen Biz*, 14.

görmezden gelinen bu egemenliğin ortadan kaldırılması “toplumsal bir adalet sorunu”dur. Bu nedenle “iki cins arasında iktidar paylaşımı açısından bir dengenin kurulabilmesi için kadın cinselliğinin de kültürel değerlerle donatılması ya da kadın cinselliğinin kültürel olarak (yeniden) değerli bir cinsellik haline getirilmesi gerekir.” Bu da kültürel dönüşüm anlamına gelir. Bu bağlamda ona göre “cinsiyetli olarak tanımlanmış bir tür kavramı olmadan ve her cinsiyetin hak ve ödevleri de toplumsal hak ve ödevler içinde farklı hak ve ödevler olarak yeniden yazılmadan”⁹⁵ da erkekler ve kadınlar arasındaki eşitlik sağlanmaz. Cinsiyet farklılığı yalnızca döllemeyi sağladığından değil, aynı zamanda yaşamın yeniden üretim alanı olması nedeniyle de türümüzün devamı için gereklidir.⁹⁶ Öyleyse doğal farklılık yok sayılamaz; aksi durum “soy kırım”⁹⁷ ile eş anlamlıdır. Farklılık kültürü eril olanı yok etmeyi amaçlamaz; onu dışıl olan ile farklılıkları temelinde ele alır alır ve onları birlikte onaylar. O halde Irigaray’ın cinsiyet farklılığı söylemi kadınların eşitlik talebinin de olanağıdır; çünkü eril ve dışıl bedenleri farklı ama eşit düzeyde kabul etmeyi içermektedir. Böylece kadın kendisini dişi ve erkekten ayrı bir cins olarak, kendi bedenini konuşan ve arzulayan bir dişi bedenin sembolü olarak görecektir. Dişi bedene pozitif bir anlam vermek, dişiliğin annelik ile olan özdeşliğini ortadan kaldıracağı gibi, anne-kız ilişkisinde, kızların, annelerini sadece bir anne olarak değil bir kadın, dişi bir beden, dişi bir birey olarak görmelerini sağlayacak ve anne-kız ilişkilerini kadın-kadına ilişkiler olarak yeniden düzenleyecektir.⁹⁸

Sonuç

Irigaray’ı diğer feminist teorisyenler arasında ayırıcı kılan yanı kadın-erkek eşitliği talebini değil, cinsiyet farklılığına dayalı bir düşünceyi savunuyor olmasıdır. Irigaray, “cinsel fark” kavramını, “toplumsal cinsiyet” ve “biyolojik cinsiyet” kavramlarının yerine de kullanarak, bu bağlamdaki tartışmaları da aşmış olmaktadır. Ancak Irigaray, sadece teorik bir belirleme yapmamaktadır; ifadeye uygun bir yaşam formunu da konu edinmektedir. Bu açıdan bakılırsa, “farklılık kültürü”, Irigaray’ın feminist söyleminin stratejisidir. Bu açıkça yeni bir “dişi kimlik” aracılığıyla “eril olanı” da biçimlendirerek iki cinsiyete “eşit yer” açan “yeni” bir kültür yaratma düşüncesidir. Irigaray’ın, “mimesis” kavramı

⁹⁵ Irigaray, *Ben Sen Biz*, 11.

⁹⁶ Irigaray, *Ben, Sen, Biz*, 13.

⁹⁷ Irigaray, *Ben Sen Biz*, 10.

⁹⁸ Stone, *Feminist Felsefeye Giriş*, 190-192.

bağlamındaki çözümlenmeleri, bu kültürü yaratacak uygulamadır. Her ne kadar Irigaray, “mimesis” uygulamasını eril dilin dönüşümü temelinde açıklamaktaysa da, açıkça söylenebilir ki, “mimesis” var olan kültürün –ya da eril kültürün- bütün öğelerini dönüştüren uygulamayı ifade etmektedir. Çünkü mimesis sadece dilsel dönüşümü değil; aynı zamanda, dişil olanın varoluşsal nitelikleri ile birlikte eril olanın toplumsal konumunu da yeniden düzenlemeyi içermektedir.

Açıkça varsayılabilir ki, Irigaray’ın entelektüel ilgisi teorik bir çözümlenmeden daha fazla, cinsiyetlerin yeniden inşasını amaçlayan pratik bir uygulamadır. “Ataerkil iktidar, bir soyağacının diğerine tabi olması ile düzenlen[diği]”⁹⁹ dikkate alındığında, bu nasıl olacaktır? Zor ama Irigaray umutludur. “Varlığımız sadece bir tesadüfün sonucu olamaz ve yaşama isteğimiz doğduğumuz anda kendini açıkça ortaya koymuştur. Kendimizi ilk nefesimizle doğuran da bizdik.”¹⁰⁰ Dönüşüm için kadının bilinci ve eylemi başlangıçtır; sonuç ise dişil ve eril kimliğin yeniden düzenlenmesidir. “Cinsel kaderimizi birbirimize iade edebiliriz; doğumumuzun bu bağışını, salt anatomik bir kader olarak değil – Freud’un sözleriyle- varlığın kendisiyle ilgili bir kader olarak, özellikle de karşılıklı farklılık(lar)ımıza saygılı bir arzu ve sevgi sayesinde gerçekleşebilen bir kader olarak birbirimize geri verebiliriz.”¹⁰¹ Cinsel fark çözümlenmesi, kadının sömürsünü açığa çıkarttığı yerde onun özne varlığını yeniden ele geçirmesinin bilgisini de vermektedir. Sorunun kaynağındaki fark, mimesis ile dönüştürüldüğü oranda, çözümün olanağıdır. “Bu kadar kökten sökülmeğe rağmen nasıl kendimiz olabiliriz? Öyle görünüyor ki, doğduğumuz ve ilk çocukluğumuzun koşullarını köklerimizle karıştırmadan kendimize kökler bulmamız gerekiyor. Bu, bir kez daha, aşkın potansiyelimizi çoğunlukla rasgele durumlara feda etmek, ihtiyaçlar, alışkanlıklar, gelenekler ve şeylere veya başkalarına bağımlılık tarafından belirlenen bir aşinalık içine girmesine izin vermek anlamına gelir.”¹⁰² Bunun anlamı, doğmak için geri çekilmektir. “Geri çekilmekle bize çekici gelen, yer verebileceğimiz, doğurabileceğimiz ya da yeniden doğabileceğimiz bir şey ya da kişidir.”¹⁰³ Bu, kadının kendisini özne olarak ortaya koymasının ilk hareketidir. Burada Irigaray, cinsel farklılığı –doğal eril-dişil ayrımını-, yaşamın sürekliliği için doğal bir ilke olarak korumaktaysa da, bunu farka dayalı kültürün yıkılması ve cinsiyetlere saygıyı içeren “cinsiyet

⁹⁹ Irigaray, *Ben Sen Biz*, 14-15.

¹⁰⁰ Irigaray, *To Be Born*, 1.

¹⁰¹ Irigaray, *To Be Born*, 85.

¹⁰² Irigaray, *To Be Born*, 39.

¹⁰³ Irigaray, *To Be Born*, 77.

kültürü” içinde düşünmektedir. Mevcut kültür dişilin kendisini erilin negatifi olarak algılamasına zorlarken, “farklılık kültürü”, cinslere sadece doğurganlık açısından değil, “yaratıcı bir çift olma” yönünde de bir anlam yüklemektedir. Bu da kadın olmanın bir değer olarak görülmesini¹⁰⁴ sağlayacaktır. “Bu yeni doğum, bizde yaşamımızın, çevresinin ve fiziksel olgunlaşmamışlığımız nedeniyle aldığımız insani yardımın en orijinaline geri dönme özlemi uyandırır da, ilkinden farklıdır.”¹⁰⁵ “Yeni doğum” olarak bu yeni kültür, kendi dili için eril kültüre karşı bir dil mücadelesi yürütmelidir. Kadını ikincilleştiren eril söylemi üreten olumsuz belirleyici anlamlar dil içinde derinlere gizlenmiştir. Ancak “dilde açıkça ortaya çıkmayanın, ayan beyan belirmeyenin izleri yine de bulunabilir. Bunlar ataerkil tek cinsiyetli kültür tarafından silinmiş, unutulmuş olanın yorumlanabilir izleridir.”¹⁰⁶ Bu izler kadının dişil özne olarak kimliğini biçimlendirmeye olanak sağlayan dişil imgeleme yolunu açacaktır. Çünkü dişil kimliği inşa etmede en temel engel, kadını kendi içine hapseden eril dildir.

¹⁰⁴ Irigaray, *Ben Sen Biz*, 9, 11.

¹⁰⁵ Irigaray, *To Be Born*, 84.

¹⁰⁶ Direk, *Cinsel Farkın İnşası*, 219.

KAYNAKÇA

- Bowlby, Rachel. "Laughing With Medusa Classical Myth And Feminist Thought" içinde *Hope, Promise, Threaten, and Swear*, ed. V. Zajko ve M. Leonard, Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Direk, Zeynep. *Cinsiyetli Olmak Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.
- Direk, Zeynep. *Cinsel Farkın İnşası Felsefi Bir Problem Olarak Cinsiyet*, İstanbul: Metis Yayınları, 2018.
- Hırata, Helena, Laborie, Françoise, Le Doaré, H el ene ve Senotier, Dani ele. *Eleştirel Feminizm S ozl g *,  eviren. G lnur Acar-Savran, Ankara: Dipnot Yayınları, 2015.
- Irigaray, Luce. *Ben Sen Biz: Farklılık Kültürüne Doğru*,  eviren. Sabri B y k d venci ve Nilgün Tural, Ankara: İmge Kitabevi, 2006.
- Irigaray, Luce. *Meryem'in Esrarı*,  eviren. Feyan Yıldıırım, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012.
- Irigaray, Luce. *An Ethics of Sexual Difference [Ethique de la difference sexuelle, 1984]*,  eviren. Carolyn Burke ve Gillian Gill, New York: Cornell University Press, 1993.
- Irigaray, Luce. *Speculum of the Other Woman*,  eviren. Gillian Gill, New York: Cornell University Press, 1985.
- Irigaray, Luce. *This Sex Which Is Not One [Ce sexe qui n'en est pas un, 1978]*,  eviren. Catherine Porter ve Carolyn Burke, New York: Cornell University Press, 1985.
- Irigaray, Luce. *To Be Born*, London: Palgrave Macmillan, 2017.
- Leonard, Miriam. "Laughing With Medusa Classical Myth And Feminist Thought" içinde *Lacan, Irigaray, and Beyond: Antigones and the Politics of Psychoanalysis*, ed. V. Zajko ve M. Leonard Oxford: Oxford University Press, 2006.
- Pollock, Griselda. "Laughing With Medusa Classical Myth And Feminist Thought" içinde *Beyond Oedipus: Feminist Thought, Psychoanalysis, and Mythical Figurations of the Feminin*, ed. V. Zajko ve M. Leonard, Oxford: Oxford University Press, 2006.

LUCE IRIGARAY'IN TEORİSİNDE CİNSEL FARK KAVRAMI VE DÖNÜŞTÜRÜCÜ EYLEM
OLARAK MİMESİS

Didem DELİCE

Postl, Gertrude. "Tekrar Etme, Alıntılama, Altüst Etme Irigaray'ın Taklit Kavramının Politikası", çeviren. Şeyda Öztürk, *Cogito*. 58, (2009): 146-158.

Schor, Naomi. "The Essential Difference" içinde *The Essentialism Which Is Not One: Coming to Grips with Irigaray*, ed. Naomi Schor ve Elizabeth Weed, Indiana: Indiana University Press, 1994.

Stone, Alison. *Feminist Felsefeye Giriş*, çeviren. Yonca Cingöz ve Bilge Tanrısever, İstanbul: Otonom Yayıncılık, 2016.